

Maar er werd wel orde op zaken gesteld. In 1652 bepaalden de gasthuismeesters...: „boecken te doen maecten, om in deselven te registreren ende te nombreren alle de bethsteden ende plaetsen in Sinte Elisabeth gasthuys tegenwoordigh wesende ende alleen bij oude vrouwen – ten minste 50 jaeren out wesende – (dat is in 1986 voor een opname in een bejaarden huis ongeveer 80 jaar) beset worden. Ende om bequamelijck ende ordentelijck de qualiteijt ofte hoedanighheijt van de voorsz. plaetse in dese boecke verhaelt, hoe ende in wat voege ende bij wien de plaetse ofte preuve gekocht ende bij afsterven vergeven worden..”.

In het Fondatieboek G.A.55 las ik bovendien: „Men bevint van outs datter in het voorsz. Elisabeth Gasthuis sijn 16 bethsteden ofte plaetsen, die om Godeswille ofte gratis vergeven werden aen oude vrouwen. Daervan en van welcke plaetsen, vooren verhaelt, gifters sijn de gasthuismeesters, in der tijt wesende. Ende soo wanneer daer meer als één om een vacerende plaetse soude mogen versoucken, sijn de gasthuismeesters naer ouder costume gehouden te kiezen d'oudste, eerlijckste ende armste – doch burgers vòòr vreemden geprefereert – van diegenen, die de vacerende plaetse hebben versogt. Onder conditie dat sij sullen inbrengen alle sodanighe linnen ende wollen kleederen en meubelen als d'ordonnantie vant selvige gasthuis ende hiernaes gespecificceert staen. Dewelcke nae overlijden aant gasthuis voorsz. moeten blijven...”.

Hierna volgt de specificatie van de wollen en linnen klederen, ook meubelen die iedere oude vrouw verplicht was bij opname mede te brengen als:

een bedde	vier hemden en linnenwaat tot haar lijf
twee oirkussens	een tinnen vles
twee deekens	een tinnen waterpot
vier lakens	een tinnen drinkkanneken
vier sloopen	een tinnen schotel
twee maal verkleeden in wollen	een tinnen lepel.

Dr. J.G.W.F. Bik

De scheepvaart in de 15de eeuw

Vanouds is Gouda een typische oud-Hollandse waterstad, gelegen aan de samenvloeiing van Gouwe en IJssel. Aan dat bijzondere gegeven ontleent Gouda zijn ontstaan, en lange tijd voerde de kortste scheepvaartroute tussen Rotterdam en Amsterdam langs Gouda.

Vreemd genoeg hebben weinig geschiedkundigen die oude scheepvaarthistorie van Gouda echt bloot gelegd. Des te opvallender het feit dat Utrechtenaar Sjoerd de Meer zijn doctoraalscriptie heeft gewijd aan het onderwerp: „de scheepvaart van Gouda in de 15de eeuw (1390 – 1514)”. Een doorwrochte studie, die hij de toepasselijke titel „*de Wint Waijt*” heeft gegeven. Aan die scriptie zijn de volgende gegevens ontleend.

Tolgeld

Toen graaf Floris V op 19 juli 1272 aan Gouda stadsrechten verleende, behoorde daartoe onder meer vrijstelling van tolgeld voor eigen schepen en goederen. Er is sprake van tolgeld, dus een betaling in klinkende munt. Vóór 1150 was het niet ongewoon, dat men elkaar betaalde in natura, dus door ruiling van goederen en diensten.

Het verlenen van stadsrechten is voor de ontwikkeling van de Goudse scheepvaart van grote betekenis geweest. Met de aanleg van dijken en de bouw van sluizen in de Gouwe werd al in de 13de eeuw een begin gemaakt. Eén der oudste sluizen is de keersluis op de plaats, waar de Gouwe in verbinding staat met de Oude Rijn – een plek, nog steeds bekend als Gouwsluis.

De oudste in Gouda bekende sluis ligt aan het begin van de Haven, bij de Dubbele Buurt. Aanvankelijk als keersluis gebouwd, werd deze *Donkere Sluis* in 1308 verbouwd tot schutsluis. Hierin is sindsdien weinig verandering gekomen, al werd de sluis in 1954 buiten werking gesteld door de afsluiting van de Haven bij het Tolhuis.

Schippers

Wanneer de Goudse schippers zich, zoals in andere beroepen gebruikelijk was, in een gilde hebben verenigd, is niet bekend. Voor het eerst horen we over het bestaan ervan in 1404, als het gilde op 29 mei (Sacramentsdag) deelneemt aan een processie vanuit de Sint Janskerk.

Ook is bekend dat het gilde in die kerk in 1443 een eigen altaar had: het „*Sinte Olevaersoutaer*”, zo genoemd naar de beschermheilige Sint Olof. In de tweede helft van de 15de eeuw hadden de schippers buiten de Dijkspoort aan de IJssel ook een kapel, die aan hun heilige was gewijd. Door een naamsverandering werd die kapel ten onrechte naar St. Odulf genoemd.

Het aantal in Gouda wonende schippers was niet gering: in de jaren 1390-1515 steeg het van 11 naar 194. In het veel grotere Antwerpen woonden in diezelfde tijd veel minder schippers. Velen van hen hadden een eigen huis. Al woonden er ook wel schippers in andere stadsdelen, de meeste schipperswoningen bevonden zich toch in het gebied omsloten door Oost- en Westhaven, Hoge- en Lage Gouwe, Turfsingel en Veerstal. Sociaal gezien behoorden zij tot de middenklasse van de bevolking.

De wintermaanden werden vaak thuis doorgebracht. De schepen konden dan worden opgeknapt. Bij het warme turfvuur zal stellig menig sterk verhaal zijn verteld. De groei en bloei van de Goudse scheepvaart strekte zich ook uit tot de neringen en bedrijven, die daarmee ten nauwste waren verbonden, zoals scheepswerven langs de IJssel en Gouwe, zeilen- en tuigmakerijen, bakkerijen, herbergen etc., vooral langs de Veerstal, de Haven en de Binnen-Gouwe.

Scheepstypen

In de 15de eeuw waren bij de Goudse schippers verscheidene scheepstypen in gebruik: baardse, berk, boeier, buis, hulk, kogge, kraak, kraveel en pink. De kogge was echter het meest populair.

In 1417 telde men in Gouda niet minder dan 24 van deze zeevaardige schepen. In datzelfde jaar werden 27 Goudse schippers door de Engelse koning in dienst genomen voor het vervoer van zijn troepen van Engeland naar Frankrijk en terug. De baardse was een heel bijzonder type. Het kon dienst doen als oorlogsschip, maar het Goudse stadsbestuur had een schip van dit type, de „stedebarse” in gebruik als jacht. Met zo'n jacht gingen leden van de stedelijke regering, vergezeld van een aantal poorters en schutters, in 1459 naar Gorinchem, om daar de „*jonge Prins*” in te halen. Dat was waarschijnlijk Karel de Stoute, die na een ruzie met zijn vader, Philips de Goede, naar Holland was vertrokken.

Vergezeld van zijn echtgenote reisde hij door naar Amsterdam.

In 1447 gebruikten de stadsbestuurders het jacht voor een uitstapje naar Dordrecht, om daar aanwezig te zijn bij de ontvangst van Maximiliaan van Oostenrijk, de latere keizer, die in dat jaar huwde met de dochter van Karel de Stoute.

De Goudse schippers bevoeren niet alleen de binnenlandse wateren. Voor zover zij over zeewaardige schepen beschikten, waren zij in verschillende Europese landen te vinden.

Vooraf met Frankrijk werd veel handel gedreven. Zo haalden schippers koren, bestemd voor Goudse brouwerijen, uit het gebied van de Somme en de Seine. Aan de kanaaloever bezochten zij Calais, een belangrijke stapelplaats voor wol. In de late middeleeuwen werden reeds Goudse schepen aangetroffen in de Brouage-streek, onder La Rochelle, waarschijnlijk voor de aanvoer van zout, dat in deze streek werd gewonnen.

Er werden echter niet alleen producten gehaald, maar ook wel gebracht: bier uit Goudse brouwerijen en baksteen, vermoedelijk afkomstig van de steenplaatsen langs de Hollandse IJssel.

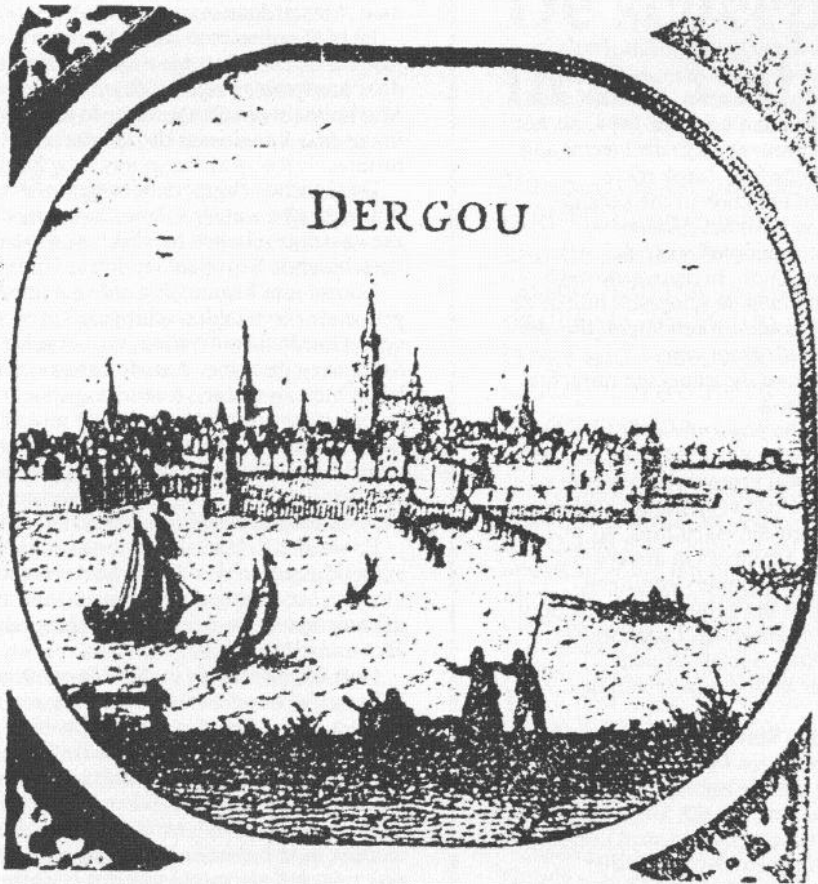
Ook Engeland was in de 15de eeuw al een belangrijke handelspartner, waarmee vaste relaties bestonden. Uit dat land haalde men wol en huiden, maar Engelse steenkool was eveneens een belangrijk handelsproduct. Ook wordt er in de archiefstukken melding gemaakt van hout, aardewerk en vis: al deze zaken werden naar het vaste land meegenomen. Dat er ook paarden als vracht worden genoemd, zou in verband kunnen staan met het feit dat er vanaf 1407 jaarlijks in Gouda drie belangrijke paardenmarkten werden gehouden.

Nauwe banden waren er ook met de landen aan de Oostzee. Daar bracht men het Franse zout en keerde terug met gerst voor de brouwerijen. Uit Noorwegen haalde een Goudse schipper een lading hout. Van het schiereiland Schonen betrok men haring. Dit zal wel geen eenmalige gebeurtenis zijn geweest.

Natuurlijk werd ook de Rijn bevaren. Daar brachten de Goudse schepen producten als bier en Leids laken. Op de terugweg werd waarschijnlijk wijn mee naar huis genomen.

De late Middeleeuwen betekenen voor Gouda de bloeiperiode van de bierbrouwerijen. Omstreeks 1480 telde men er niet minder dan ongeveer 350. Dat waren meestal kleine bedrijven. Ze waren vooral gevestigd aan grachten zoals de Haven en Gouwe. Honderd jaar later was het aantal brouwerijen gedaald tot 120 en in 1616 worden er nog maar 14 vermeld.

De bierproductie in de 15de eeuw was veel omvangrijker dan het gebruik in stad en streek. Het meeste bier was dan ook voor de export bestemd. Sommige brouwers beschikten voor het vervoer van het vermaarde Goudse *kyyt* over eigen schepen. Zij waren dus zowel brouwer als schipper.

DerGou
 Gravure, 1608. (7,5×6,8). Willem Jansz. Blaeu.
 Detail - rand-illustratie van een kaart van het
 graafschap Holland. De gehele kaart meet 47×61 cm.

Een der belangrijkste steden waarmee handel werd gedreven was Antwerpen. De Goudse schippers hadden daar zelfs een vaste losplaats: *het Bierhoofd*. De banden met Antwerpen waren zo stevig, dat zij waren vastgelegd in een overeenkomst (keur), waarin werd bepaald dat voor Antwerpen bestemd bier alleen daar mocht worden afgeleverd en niet in andere plaatsen langs de vaarroute. Ook met Zeeuwse steden als Arnemuiden, Goes en Middelburg bestonden dergelijke contacten. Zo'n reis naar de Zuidelijke Nederlanden was in die tijd niet ongevaarlijk. In 1425 gebeurde het dat er een Goudse schipper *'die geseilt en gevaren soude hebben inder merckt tot Antwerpen'* in de Zeeuwse wateren werd overvallen en beroofd van schip en lading.

Antwerpen

Antwerpen was al in de 14de eeuw bekend om zijn jaarmarkten. Dat was in de late middeleeuwen ook Bergen op Zoom, dat dan ook vaak door Goudse schippers werd bezocht. De verscheidenheid aan produkten, die tijdens deze markt werden verhandeld, was groot. Dat blijkt uit de vermelding, dat door Goudse zeemwerkers regelmatig schepen werden gehuurd om zeemleer naar Bergen op Zoom te vervoeren.

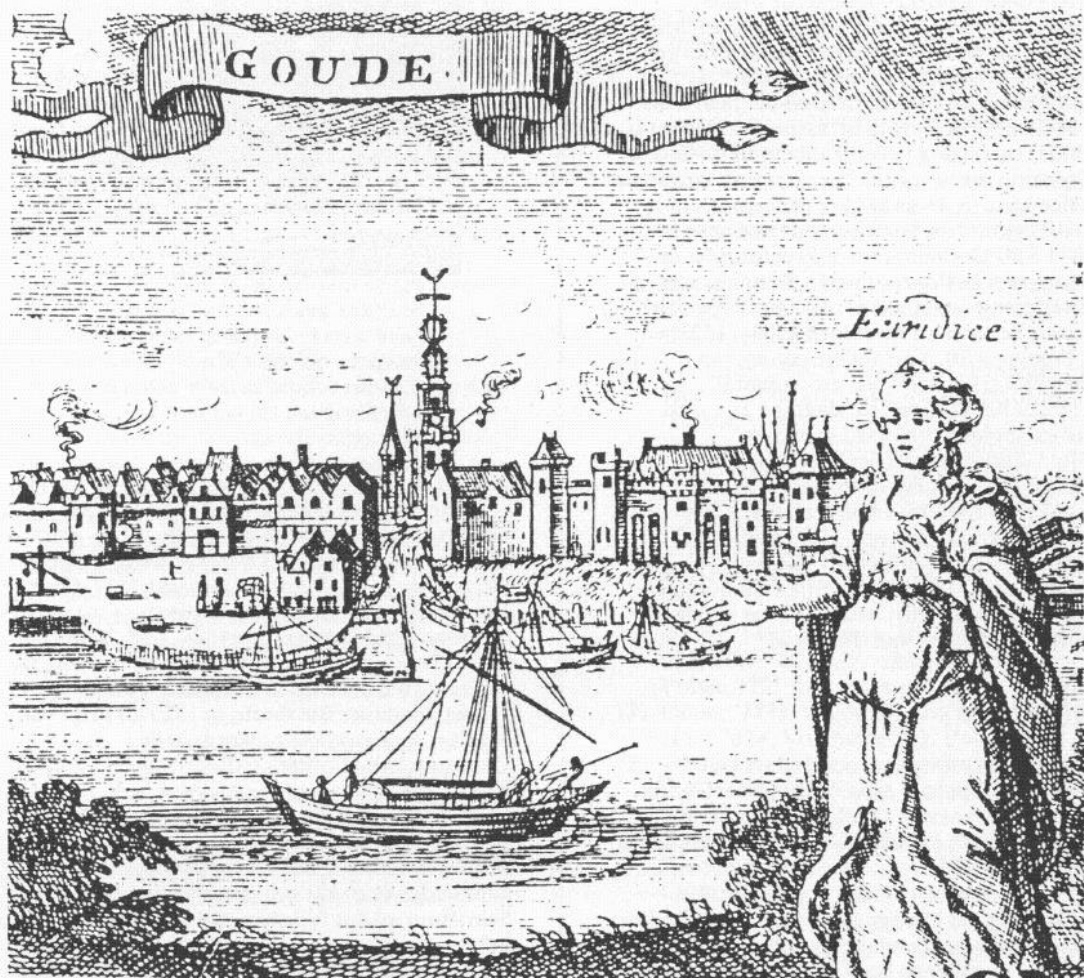
De scheepvaart omvatte niet alleen het vervoer van goederen, maar ook van personen, dat ten dele ook met de trekschuit plaatsvond. Ook die reizen waren toen nog niet van gevaar ontbloot.

Dat blijkt uit het avontuur dat schipper Maarten Pieterszoon op 11 oktober 1508 overkwam. Hij vervoerde op deze dag met zijn 'jaagschuit' een peloton soldaten van Amsterdam naar Gouda. Onderweg werd zijn schip echter aangehouden door een groep gewapende boeren, die meenden dat deze soldaten afkomstig waren uit een nabijgelegen blokhuis. Welk bezwaar ze tegen de bezetting van het blokhuis hadden, vertelt het verhaal niet. Wel dat ze ervan overtuigd konden worden

dat deze soldaten er niets mee te maken hadden. Schip en passagiers mochten toen hun reis vervolgen.

Het is wel duidelijk, dat het de in Gouda wonende schippers, in de 15e eeuw, niet aan ondernemingsgeest ontbrak. Zij hadden een niet onaanzienlijk aandeel in het vrachtvervoer in west- en noord-Europa.

Henny van Dolder

Profielgezicht van Gouda, vanaf de IJssel.